

Голові спеціалізованої
вченої ради Д 35.052.03
у Національному університеті
«Львівська політехніка»
д.е.н., проф. Кузьміну Олегу Євгеновичу

ВІДГУК ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу **Кулиняка Ігоря Ярославовича**
«Формування та розвиток інструментарію територіальної спеціалізації у
туристичній сфері національної економіки», поданої до захисту до
спеціалізованої вченої ради Д 35.052.03 на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Актуальність обраної теми дослідження

У сучасних умовах посилення глобальної конкуренції та динамічних трансформацій національних економік туризм стає одним із ключових чинників соціально-економічного розвитку територій. Для України, яка володіє вагомим природним, історико-культурним та рекреаційним потенціалом, питання підвищення конкурентоспроможності регіонів на основі ефективної територіальної спеціалізації у туристичній сфері набуває особливої значущості. Регіони країни демонструють істотні відмінності у структурі туристичних ресурсів, рівні їх освоєння, інвестиційній привабливості та інституційній спроможності, що вимагає використання адаптивних, науково обґрунтованих інструментів формування спеціалізації.

Разом з тим, сучасні виклики, пов'язані з військовою агресією росії проти України, зміною просторової організації економічних процесів, релокацією бізнесу, міграційними потоками та трансформацією туристичних маршрутів, актуалізують потребу перегляду підходів до управління територіальними туристичними ресурсами. Виникає необхідність створення гнучкого інструментарію, який би дозволив регіонам формувати унікальні туристичні

пропозиції, відновлювати туристичні потоки, розвивати спеціалізовані види туризму та забезпечувати збалансоване використання ресурсів.

Незважаючи на наявність певних напрацювань у сфері регіонального розвитку та туристичного менеджменту, питання формування, оцінювання та практичного впровадження інструментарію територіальної спеціалізації в туризмі залишаються недостатньо опрацьованими. Не сформовано єдиної методологічної бази визначення домінант туристичної спеціалізації та механізмів її реалізації в контексті національної економіки. Водночас зростає потреба в інструментах, які дозволяють територіям не лише раціонально використовувати існуючі ресурси, а й створювати нові конкурентні переваги.

Отже, розроблення комплексного інструментарію формування та розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері є важливим науковим та практичним завданням, виконання якого сприятиме підвищенню ефективності регіональної туристичної політики, зміцненню економічного потенціалу областей та зростанню конкурентоспроможності України на світовому туристичному ринку. Тому вважаю дослідження Кулиняка І.Я. «Формування та розвиток інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки» актуальним, своєчасним і важливим.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що підхід здобувача до обраної теми та сформульованих наукових завдань вирізняється фундаментальністю, логічністю, послідовністю та ґрунтовністю. Дисертаційне дослідження базується на результатах наукової роботи, виконаної в межах науково-дослідних робіт кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка» за темами: «Організаційно-методичне забезпечення формування кластерної моделі розвитку регіонального туризму» (номер державної реєстрації: 0113U005299), «Механізм оцінювання та підвищення ефективності інноваційних процесів» (номер державної реєстрації:

0117U004469), «Управління розвитком туристичної галузі України: соціально-економічний аспект» (номер державної реєстрації: 0120U101506), «Діджиталізація бізнес-процесів суб'єктів туристичної індустрії» (номер державної реєстрації: 0123U102387). Матеріали дисертаційної роботи використанні в розробленні держбюджетної теми Національної металургійної академії України «Сучасні методи та фінансово-економічні механізми управління суб'єктами господарювання регіону» (номер державної реєстрації 0117U002349) та теми дослідження «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності» (номер державної реєстрації 0107U001146). У межах виконання наукових досліджень було напрацьовано низку теоретичних і методичних підходів, що стали підґрунтям для формування інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері. Зокрема, опрацьовано засади оцінювання стану та рівня використання туристичного потенціалу регіонів, уточнено його структуру та зміст, а також запропоновано комплексні методики його аналізу для планування розвитку конкурентоспроможної туристичної індустрії. Розроблено підходи до визначення рівня інноваційної активності регіонів з урахуванням потреб туристичної галузі, що дозволяє оцінювати можливості впровадження інновацій у розвиток територій. Досліджено особливості управління туристичною сферою в умовах сучасних соціально-економічних викликів, у тому числі під час кризових явищ, окреслено проблеми та перспективи її подальшої трансформації. Окрім того, сформовано модель визначення пріоритетних напрямів територіальної спеціалізації у туризмі, засновану на принципах смарт-спеціалізації, взаємодії стейкхолдерів та врахуванні туристичного потенціалу й спроможності регіонів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, представлених у дисертаційній роботі, підтверджується їхньою відповідністю об'єкту, меті й завданням дослідження, а також системністю аналізу наукових джерел і комплексним використанням загальнонаукових та спеціальних методів. Робота має чітку та логічну структуру, виконана українською мовою з дотриманням вимог наукового стилю викладу, із використанням статистичних,

аналітичних та емпіричних матеріалів, належним чином оформлена відповідно до вимог щодо дисертаційних досліджень. Текст супроводжується відповідними таблицями, графічними матеріалами та додатками, що підсилюють змістове наповнення та дозволяють чітко представити результати дослідження.

Під час опрацювання літературних джерел використано значний масив наукової інформації, що включає сучасні вітчизняні та зарубіжні праці з регіонального розвитку, туристичної спеціалізації та управління туристичними системами. Це забезпечило можливість комплексно проаналізувати науково-практичні підходи, виявити проблемні питання та визначити напрями їх вирішення.

Методичний апарат дослідження є достатньо розвиненим і забезпечує отримання достовірних результатів у процесі вирішення поставлених завдань та досягнення сформульованої мети. Висновки та практичні рекомендації відповідають змісту дисертації, логічно випливають із проведених досліджень, ґрунтуються на зібраних автором фактичних матеріалах і мають як теоретичне, так і прикладне значення для розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки.

Достовірність одержаних результатів

Достовірність розроблених здобувачем підходів, висновків і рекомендацій підтверджується успішною практичною апробацією та широким упровадженням результатів дисертаційної роботи у діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та підприємства туристичної сфери, зокрема Львівської обласної державної адміністрації, управління культури та розвитку туризму виконавчих органів Дрогобицької міської ради, Яворівської міської ради Львівської області, Верховинської районної державної (військової) адміністрації Івано-Франківської області, Коломийської районної державної адміністрації Івано-Франківської області, Славської селищної ради Львівської області, Козівської селищної ради Тернопільської області, ТОВ «Туристична компанія «АМОРЕ» та ін. Окремі напрацювання були використані для

визначення пріоритетних напрямів розвитку туризму в регіонах, удосконалення методичних підходів до оцінювання туристичного потенціалу територій, планування туристичної інфраструктури та підвищення ефективності управлінських рішень у громадах. Запропоновані моделі та рекомендації стали основою для розроблення програм розвитку туризму, підвищення якості освітніх програм у сфері туризму, а також для удосконалення регіональної політики щодо формування територіальної спеціалізації.

Результати дисертації були також інтегровані у реалізацію міжнародних наукових та освітніх проєктів, спрямованих на розвиток історико-культурного туризму, а також на посилення співпраці між Україною та країнами ЄС у сфері туристичного розвитку. Зокрема, отримані результати дисертаційного дослідження знайшли практичне застосування в рамках реалізації міжнародного проєкту Erasmus+ Jean Monnet Module 101085171 – EEPHCT – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «European experience in the promotion of heritage and cultural tourism» («Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму») та міжнародного наукового проєкту міжнародної програми Вишеградські гранти Міжнародного Вишеградського фонду № 22130195 «Cooperation in promoting a cultural and heritage tourism destinations in Ukraine and V4 countries» («Співпраця у просуванні історико-культурних туристичних напрямів в Україні та країнах Вишеградської четвірки»). Окрім того, основні положення дослідження використовуються у навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка», де застосовуються у викладанні дисциплін, пов'язаних із менеджментом, маркетингом та управлінням туристичною діяльністю, що додатково підтверджує їхнє практичне значення та актуальність.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Наукова новизна одержаних результатів полягає у концептуальному вирішенні науково-прикладної проблеми формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної

економіки. Основні наукові результати, які характеризують новизну виконаного дослідження, полягають у такому:

вперше:

– розроблено метод контент-аналізу територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, який полягає у комплексній ідентифікації та систематизації інформації про види туризму за метою подорожі по адміністративно-територіальних одиницях України на основі зібраних даних за чотирма складовими: 1) згадування назв видів туризму за регіонами України у наукових публікаціях; 2) зацікавлення пошуковими запитам, які характеризують види туризму за адміністративно-територіальними одиницями України з допомогою вебсервісу Google Trends; 3) кількість запитів щодо назв видів туризму у пошуковій системі www.google.com; 4) згадування назв видів туризму у Стратегіях розвитку областей та Програмах розвитку туризму в областях України;

– запропоновано концептуальну модель вибору природоорієнтованих, культурно-орієнтованих та сервісно-орієнтованих туристичних напрямів за допомогою матриці «туристичний потенціал території – туристична спроможність території», яка дозволяє визначати спеціалізацію регіонів залежно від зіставлення рівнів природно-ресурсного, історико-культурного та соціально-економічного компонент туристичного потенціалу території з рівнем туристичної спроможності території як здатності певної території ефективно використовувати свій туристичний потенціал, а також можливості розвивати та управляти ним;

– побудовано модель вибору пріоритетних напрямів розвитку територіальної спеціалізації у туристичній сфері України, що базується на визначенні пріоритетів на національному, регіональному та місцевому рівнях управління у співпраці між зацікавленими сторонами з врахуванням наявного туристичного потенціалу і туристичної спроможності території в контексті відповідності до критеріїв та принципів стратегії смарт-спеціалізації;

удосконалено:

– класифікацію видів туризму, яку, на відміну від наявних, доповнено такими класифікаційними ознаками, як «залежно від доступності для реалізації» та «залежно від компоненту туристичного потенціалу території». Розширено класифікаційну ознаку «за метою подорожі» шляхом введення нової класифікаційної групи, яка передбачає задоволення специфічних (обмежених, заборонених або відокремлених від типових) інтересів чи потреб туристів, у межах якої виокремлено релятивістський та екзотичний види туризму;

– підхід до групування та пріоритизації регіонів України за рівнем розвитку туристичного потенціалу, який, на відміну від наявних, передбачає застосування методів кластерного аналізу як інструменту виявлення структурних закономірностей у групуванні регіонів України на основі рівня розвитку компонент туристичного потенціалу (природно-ресурсного, історико-культурного та соціально-економічного) шляхом узагальненого оцінювання кожної компоненти та виокремленням однорідних груп регіонів з низьким, нижчим від середнього, середнім, вищим за середній та високим рівнем розвитку туристичного потенціалу;

– метод вибору стратегії розвитку та оцінювання пріоритетності видів туризму на місцевому рівні, який, на відміну від наявних, передбачає аналізування туристичного потенціалу території, ідентифікацію, SWOT- та MAI-аналіз пріоритетних видів туризму, визначення векторів стратегічного розвитку та вибір стратегії розвитку пріоритетних видів туризму методом координат чотирьох квадрантів FQC, що дає змогу сконцентрувати туристичні ресурси на найперспективніших напрямках туризму, які відповідають інфраструктурному забезпеченню, природно-ресурсній та історико-культурній специфіці території;

– метод розподілу фінансування розвитку туристичної сфери України з державного бюджету, який, на відміну від наявних, передбачає розподіл бюджету відповідно до рівня туристичної пріоритетності розвитку галузі туризму на певній території, що визначається з урахуванням таких критеріїв розвитку туристичної сфери, як обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів туристичної індустрії, ширина територіальної спеціалізації у

туристичній сфері, рівень туристичного потенціалу території, рівень туристичної спроможності суб'єктів туристичної діяльності та рівень туристичної значущості видів туризму для територій;

набуло подальшого розвитку:

– понятійно-термінологічний апарат з формування та розвитку інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки, зокрема, уточнено сутність дефініцій «туристичний потенціал», «туристична сфера», «туристична галузь», «туристична індустрія», «туристична спроможність території», що дозволило вирішити низку фундаментальних, наукових і управлінських проблем та уточнити зміст і функціональне наповнення базових понять для їх однозначного тлумачення та досягнення консенсусу у сприйнятті;

– зміст туризму, що, на відміну від традиційного апарату, запропоновано розглядати комплексно з трирівневої ієрархічної позиції: 1 рівень – з позиції осіб, які подорожують, як форму подорожі та людської діяльності, пов'язаної з подорожами, відпочинком та задоволенням інших потреб; 2 рівень – з позиції суб'єктів туристичної діяльності як форму економічної діяльності; 3 рівень – з позиції держави як сферу національної економіки (соціально-економічне та культурне явище);

– теоретичні засади ідентифікації та виявлення тенденцій розвитку спеціалізованих видів туризму в Україні за допомогою бібліометричного аналізу наукових праць, опублікованих у міжнародній наукометричній базі даних Scopus, що, на противагу наявним, доповнені аналізуванням показників «Кількість згадок» і «Загальна сила зв'язку», що допомагають оцінити значущість та взаємозв'язки між ключовими словами, визначеними у наукових публікаціях для позначення видів туризму;

– інструментарій державної політики щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки, що, на відміну від чинних, передбачає врахування системи цілей, заходів, засобів та узгоджених дій на різних територіальних рівнях (національному, регіональному та місцевому)

органів державної влади та місцевого самоврядування для створення умов та стимулювання розвитку пріоритетних видів туризму з урахуванням специфіки кожної території щодо рівня забезпеченості та використання природно-ресурсних, історико-культурних і соціально-економічних компонент туристичного потенціалу території.

Дисертаційна робота вирізняється високим рівнем науково-теоретичного опрацювання матеріалу. Автор компетентно здійснює аналіз й узагальнення теоретичних та емпіричних даних, що свідчить про ґрунтовну обізнаність у тематиці дослідження. Основні наукові результати, винесені на захист, були апробовані під час наукових заходів та відображені у фахових публікаціях, де послідовно розкрито зміст і сутність ключових положень дисертації. Зокрема, вони були обговорені та представлені на 35 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Повнота викладення результатів дисертації в опублікованих працях

За темою дисертаційної роботи опубліковано 102 наукові праці загальним обсягом 106,6 друк. арк. (з яких особисто автору належать 35,7 друк. арк.), зокрема: 7 статей у виданнях, що індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science; 46 статей у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз та 2 статті у інших виданнях України та журналах інших держав; 8 монографій у співавторстві; 35 публікацій у матеріалах конференцій (з них 4 публікації в матеріалах конференцій, що індексовані у міжнародній наукометричній базі Scopus); 3 навчально-методичні посібники та 1 підручник.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності

У дисертаційній роботі не виявлено ознак академічного плагіату. Аналіз тексту дисертації, а також публікацій автора за темою дисертації свідчить про відсутність ознак порушення автором вимог академічної доброчесності. Зокрема, в дисертаційній роботі і публікаціях наявні посилання на джерела

інформації у разі використання ідей, тверджень та інших відомостей, дотримано вимоги норм законодавства про авторське право, а також надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерел інформації.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи

Дисертаційне дослідження Кулиняка І.Я., як і будь-яка наукова праця, має окремі дискусійні аспекти та недоліки, аналіз яких дозволяє більш комплексно й об'єктивно оцінити отримані результати. Попри загалом позитивне враження від роботи, вона потребує врахування певних зауваг і уточнення окремих положень:

1. При наведенні класифікації видів туризму за метою (с. 105-107) доцільно було б не лише перерахувати їх, а й показати, які з них ефективно застосовуються у різних регіонах України та формують конкурентні переваги територіальної спеціалізації.

2. У роботі розглянуто класифікацію та складові чинників впливу на розвиток туристичної сфери за змістом (характером) (с. 124), проте дискусійним є питання оцінки їхнього впливу на конкретні показники ефективності туристичної спеціалізації регіонів. Доцільно було б дослідити, як окремі чинники впливають на формування туристичного потенціалу, рівень завантаження туристичної інфраструктури та розвиток пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

3. При проведенні кластерного аналізу автором рекомендується використовувати набір кількісних показників (с. 291, с. 360), проте у роботі не враховані якісні критерії, що також можуть істотно впливати на формування кластерів. Ігнорування якісних аспектів, таких як рівень розвитку туристичної інфраструктури, наявність унікальних туристичних ресурсів або культурно-історичної привабливості регіонів, може знизити достовірність і практичну значущість отриманих результатів. Доцільно було б доповнити аналіз якісними показниками або інтегрованими індексами, що дозволило б більш комплексно оцінити територіальну спеціалізацію туристичних регіонів.

4. Використання методу аналізу ієрархій у моделі вибору та ранжування пріоритетних напрямів спеціалізації територій у туристичній сфері України (п. 4.2) дає змогу систематизувати критерії та обґрунтовано визначати, які напрями є найважливішими для розвитку. Проте запропонований метод характеризується високим рівнем суб'єктивності при визначенні вагових коефіцієнтів, що може впливати на результати моделювання. Доцільно розглянути можливість застосування додаткових процедур верифікації, аналізу чутливості або інтеграції кількісних та якісних показників для підвищення надійності отриманих оцінок.

5. У параграфі 5.3 дисертантом систематизовано та детально описано інструменти державної політики щодо забезпечення територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки. Водночас недостатньо обґрунтовані взаємозв'язок та послідовність застосування цих інструментів для підвищення ефективності формування та розвитку територіальної спеціалізації у сфері туризму.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Висловлені зауваження та пропозиції переважно мають рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи. Дослідження є цілісним, завершеним та виконаним у межах поставленої мети й завдань, присвячене актуальній для України проблематиці розвитку туристичної сфери та формування інструментарію територіальної спеціалізації.

Тема дисертації відзначається високою актуальністю, а одержані висновки й пропозиції характеризуються науковою новизною та практичною значущістю. Робота виконана на належному методологічному, методичному та дослідницькому рівнях. Поставлені завдання виконано, а мету дослідження досягнуто, що забезпечує цінність отриманих результатів як у теоретичному, так і в практичному аспекті.

Практичне значення роботи полягає в можливості застосування запропонованих моделей і методичних підходів органами державної влади та

місцевого самоврядування, туристичними компаніями у процесі планування та реалізації стратегій розвитку туристичної сфери, визначення пріоритетних напрямів територіальної спеціалізації у сфері туризму, підвищення конкурентоспроможності регіонів та оптимізації використання туристичного потенціалу територій.

З огляду на наукову новизну, актуальність, значущість отриманих результатів та обґрунтованість запропонованих рекомендацій, дисертаційна робота Кулиняка Ігоря Ярославовича «Формування та розвиток інструментарію територіальної спеціалізації у туристичній сфері національної економіки» є самостійним, логічно структурованим і комплексним дослідженням, що робить вагомий внесок у розвиток теорії і практики управління туристичною сферою. Результати роботи сприятимуть підвищенню ефективності управління туристичною діяльністю на різних рівнях, розвитку конкурентних переваг регіонів і раціональному використанню туристичних ресурсів.

Таким чином, дисертація повністю відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 щодо присудження наукового ступеня доктора наук, а її автор – Кулиняк Ігор Ярославович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Опонент,

перший проректор Львівського
торговельно-економічного університету,
доктор економічних наук, професор

Марта БАРНА